

Een boeiend onderzoek dat opvolging verdient

Toespraak Frank Vandenbroucke

Vlaams minister van Werk, Onderwijs en Vorming

16 juni 2009

Dames en heren,

De Teaching and Learning International Survey, die op touw werd gezet door de OESO, focust op het hart van elk onderwijssysteem: de leerkrachten. En in dit onderzoek vooral op de leerkrachten eerste graad gewoon secundair onderwijs. Hoe beleven zij en hun directies de verschillende aspecten van hun werk in 23 verschillende landen of regio's? En hoe kijken ze aan tegen de schoolomgeving? Een antwoord op die vragen ligt niet voor het grijpen in onze administratieve dataverzamelingen. Internationaal onderzoek biedt ons de kans om het Vlaams onderwijs in een internationaal perspectief te bekijken. Het is de moeite waard om over de grenzen te kijken, naar de onderwijssystemen van andere landen. Ik wil graag samen met u de meest opvallende resultaten overlopen. U begrijpt dat ik daaraan in de huidige periode van lopende zaken geen conclusies koppel.

(algemene jobtevredenheid)

TALIS peilde onder meer naar de algemene tevredenheid van leerkrachten. De Vlaamse leerkrachten geven aan dat ze best tevreden zijn met hun job. Ze hebben het gevoel voor de leerlingen een verschil te maken. Enkel Noorwegen doet het voor beide variabelen beduidend beter. Deze bevindingen bevestigen de vaststellingen uit ander recent onderzoek rond leerkrachten: onze leraren doen hun job graag en goed.

(het lesgeven)

Vlaamse leerkrachten geven aan dat ze als filosofie bij het lesgeven het actief leren van de leerlingen centraal stellen. De leerkracht is een helper bij het leerproces. Dit is het constructivistische lesgeven: de leerling bouwt zijn kennis actief op met de hulp van de leerkracht. Enkel in Italië zien we dat leerkrachten als filosofie bij het lesgeven eerder kiezen voor directe overdracht van kennis.

Dat is de theorie die leraren voorstaan. In de praktijk komt die niet altijd tot uiting. Vlaamse leerkrachten hanteren vooral klassieke structurerende lestechnieken, waardoor ze wel meer op de Italiaanse leerkrachten lijken dan gedacht. Technieken gericht op de actieve leerling komen in Vlaanderen minder aan bod dan in vele andere TALIS-landen. Dit is een interessant hoofdstuk voor al onze lerarenopleiders en nascholers van leraren. Ik ben benieuwd naar de reactie van de Expertisenetwerken van de lerarenopleiders – opgericht per associatie – hierover.

(klasgrootte en ondersteuning)

Een ander punt in de studie is de grootte van de klassen. TALIS toont aan dat onze klassen in de eerste graad van het gewoon secundair onderwijs internationaal vergeleken relatief *klein* zijn: gemiddeld zeventien leerlingen per klas – we spreken natuurlijk over gemiddelden hier. En dat het pedagogisch comfort voor de leerkracht, als we het zo definiëren, dus relatief *groot* is – alweer bekeken op het gemiddelde niveau. In onze eerste graad zijn er in internationaal perspectief relatief veel leerkrachten.

TALIS voegt nog informatie toe over de ondersteuning van de leerkrachten door andere personeelsleden. Die blijkt volgens TALIS in Vlaanderen dan weer laag te zijn, zowel op pedagogisch als op administratief vlak.

Hierbij moeten we voor Vlaanderen wel een belangrijke kanttekening maken. De TALIS-bevraging hield enkel rekening met het ondersteunend pedagogisch personeel in de school zelf. Maar in Vlaanderen zijn er heel wat ondersteuningsmogelijkheden buiten de schoolmuren. Denken we maar aan de pedagogische begeleidingsdiensten, centra voor leerlingenbegeleiding, enz. Die zijn hier niet meegerekend.

(professionele ontwikkeling)

Het onderzoek bekeek ook de professionele ontwikkeling van leerkrachten. U weet dat levenslang leren aan de orde van de dag is in onze samenleving. In het onderwijs is dat niet anders. 90% van de leerkrachten eerste graad geeft aan dat hij of zij zich in de voorbije 18 maanden op één of andere manier verder bekwaamd heeft als leerkracht. Dat is positief. Het gaat over een ruime waaier van formele en informele activiteiten: van cursussen en conferenties volgen, over deelnemen aan een lerarennetwerk, tot het lezen van professionele literatuur en een informele babbel met collega's over beter lesgeven. Meestal moest de leraar niets uit eigen zak betalen en werd hij op school vrijgeroosterd om vorming te volgen.

Maar toch. TALIS roept ook vragen op rond de nascholing van onze Vlaamse leerkrachten. Want ondanks een zeer ruime omschrijving van het begrip 'professionele ontwikkeling' blijft er een groep van 7% leerkrachten over die geen enkele dag gewerkt heeft aan zijn professionele ontwikkeling, en dat ook niet wenst te doen. Dat blijkt meer voor te komen bij deeltijdse

leerkrachten die niet meer piepjong zijn. De vraag is hoe dat komt. Misschien een interessant thema voor een vervolgonderzoek.

Wat nog opvalt: degenen die wel werken aan hun professionele ontwikkeling, doen dat niet zo frequent: gemiddeld 8 dagen op een periode van 18 maanden. En ze schatten het effect daarvan op hun ontwikkeling eerder laag in. Dat baart me wat zorgen want het is een cruciaal punt natuurlijk: het effect op de werkvloer. Hier rijst de vraag: wat is de consequentie daarvan voor de nascholing, voor de lerarenopleiding misschien ook? Vlaamse leerkrachten leveren met hun leerlingen uitstekende resultaten. Maar stimuleren wij hen voldoende om van mekaar te leren en beter te worden, op het pedagogisch-didactische vlak, en waarom is hun geloof in verdere professionele ontwikkeling zo gering?

Slechts 3 op de 10 leraars zouden graag méér aan professionele ontwikkeling doen, tegenover 55% gemiddeld over de TALIS-landen heen. In Vlaanderen geven leraren aan dat de combinatie van werk en gezin een rem vormt om zich in te zetten voor hun professionele ontwikkeling. Maar wie al vrij veel deelneemt aan professionele ontwikkeling wil dat graag nog méér doen. Dat is zo in alle Talislanden en ook in Vlaanderen.

Zijn onze leerkrachten wel voldoende ambitieus op dit vlak? En hebben ze oog voor nieuwe vormen van professionele ontwikkeling? Voor deelname aan professionele netwerken. Voor het observeren van collega's. Voor bezoeken aan andere scholen. Zelf denk ik ook aan het deelnemen aan lerarenstages in bedrijven. Die vernieuwende vormen van professionele ontwikkeling zijn in Vlaanderen nog geen wervend verhaal geworden. Een meer diepgaande analyse van de TALIS-data kan misschien meer inzicht bieden in het punt professionalisering.

(opleidingsniveau van leerkrachten)

Een ander interessant punt uit het onderzoek is het opleidingsniveau van leerkrachten in de eerste graad secundair onderwijs. TALIS geeft een beeld dat we uiteraard al kenden: zo'n 85% van die leerkrachten heeft in Vlaanderen een diploma van het niveau professionele bachelor. De anderen hebben een hoger of een lager diploma. Het valt wel op dat in zowat alle andere TALIS-landen de leraren in de eerste graad doorgaans een academische bachelor of een masterdiploma hebben. Enkel Vlaanderen en Oostenrijk hebben in de bestudeerde landen vooral professionele bachelors in de eerste graad.

Dit verwijst naar een ruimere vraag in ons onderwijs. Wat is de ideale kwalificatiemix in onze Vlaamse scholen? Bij het onderwijzend personeel, maar ook bij de ondersteunende functies, zoals orthopedagogen of kinderverzorgsters in het kleuteronderwijs. Een vraag die zeker aandacht verdient in de toekomst.

(functiebeschrijving en evaluatie)

Het onderzoek stelde ook vragen over de evaluatie van leerkrachten. In het secundair onderwijs kennen we de functiebeschrijvingen, waarin een onderscheid wordt gemaakt naar lesgebonden taken en instellingsgebonden taken, als gevolg van de resultaten van cao VIII. De evaluaties van leerkrachten op basis van deze functiebeschrijvingen werden vorig schooljaar ingevoerd. TALIS deed zijn meting in april-mei van vorig jaar. Het was dus nogal vroeg om de volledige effecten van deze maatregel al te kunnen zien.

Toch zijn er een paar opmerkelijke vaststellingen. Bijna 90% van de Vlaamse leerkrachten vindt dat hun evaluatie een eerlijke beoordeling is van hun werk. Ze menen dat de evaluatie en de terugkoppeling die daarop volgt hen helpt in hun verdere ontwikkeling als leerkracht. In geen enkel TALIS-land is de houding tegenover evaluaties en feedback zo positief als in Vlaanderen.

In tegenstelling tot wat door sommigen werd gedacht, wordt het invoeren van evaluatieprocedures dus niet als bedreigend ervaren. Integendeel, evaluaties blijken bij te dragen tot de ontwikkeling van leraren. Ze vormen dus een wezenlijk onderdeel van een sterk personeelsbeleid. Al moeten we dit op basis van het onderzoek ook wel relativeren. Leerkrachten geven ook aan dat evaluatie niet leidt tot drastische wijzigingen in hun lesgeven – het minst nog in een multiculturele klas. En ook op hun werkomstandigheden hebben ze weinig of geen invloed. Dit in tegenstelling tot bepaalde andere landen, waar er bv. een effect mogelijk is op het loon.

(evaluatie van de school)

Het TALIS-onderzoek ging ook na hoe scholen worden geëvalueerd. Het valt op dat Vlaamse scholen in tegenstelling tot andere Europese TALIS-scholen meer ervaring hebben met externe evaluatie dan met zelfevaluatie. En beide komen in Vlaanderen minder voor dan in andere Europese landen. Toch is zelfevaluatie een belangrijk deel van het kwaliteitszorgsysteem van scholen. Met het nieuwe decreet over de kwaliteit van onderwijs nemen we als overheid geen sturende rol op, maar we stimuleren scholen wel via allerlei wegen om te werken aan hun interne kwaliteitszorg.

Vlaamse scholen komen wel vaker in aanraking met externe evaluatie. Met het nieuwe decreet over de kwaliteit van onderwijs zal het totaal aantal

doorlichtingen ongeveer gelijk blijven, maar de onderwijsinspectie zal scholen in de toekomst *gerichter* doorlichten. Ze kiest scholen uit op basis van hun schoolprofiel. Als uit de administratieve gegevens blijkt dat een school bijvoorbeeld opvallend veel zittenblijvers telt, zal ze die school zeker ook vanuit die invalshoek doorlichten. De minister van Onderwijs kan ook altijd de opdracht geven aan de inspectie om een school door te lichten als hij verneemt dat zich daar op een of andere manier een zorgelijke evolutie voordoet.

(beginnende leerkrachten)

Een ander punt dan: beginnende leerkrachten. Die hebben het lang niet altijd makkelijk. Daarom hebben we de voorbije regeerperiode bijkomende middelen vrijgemaakt voor het aanstellen van mentoren. Ruim een jaar geleden (in april-mei 2008) gaven bijna alle Vlaamse directies aan dat er in hun school mentoren actief zijn. Hetzelfde geldt voor andere aanvangsbegeleiding van nieuwe leerkrachten, zoals praktische informatie geven en wegwijs maken. Vlaanderen is daarmee onder de TALIS-landen de absolute koploper, zowel voor mentorenwerking als voor aanvangsbegeleiding. Dit zijn zeker positieve signalen over het personeelsbeleid in scholen: nieuwe leerkrachten krijgen de kans goed te starten dankzij begeleiding door meer ervaren collega's. Dat het mentorschap werd opgenomen in het decreet lerarenopleiding, heeft dus vruchten afgeworpen.

(schoolleiders)

Tot slot kijkt TALIS ook naar de manier waarop een schoolleider zijn leiderschap vormgeeft. Er werden in het onderzoek twee leiderschapsstijlen onderscheiden: de onderwijskundige en de administratieve leiderschapsstijl.

Vergeleken met het TALIS-gemiddelde blijken deze archetypes van leiderschapsstijlen niet eenduidig toepasbaar op Vlaamse schoolleiders. Zij lijken er zich weinig aangesproken door te voelen. Het onderwijskundige leiderschap komt wel iets vaker voor dan het administratieve.

Deze resultaten geven stof tot nadenken. De specifieke leiderschapsstijl die Vlaamse directies hanteren kwam misschien niet aan bod in de TALIS-bevraging. Of misschien hanteren veel schooldirecties een mix van stijlen. In scholengemeenschappen kunnen directeurs ook de verschillende facetten van het leiderschap onder elkaar verdelen als ze dat wensen. Sinds vorig jaar trekken we alleszins extra middelen uit voor de nascholing en opleiding van schooldirecties. De directeur of directrice speelt immers een cruciale rol in de goede werking van een school.

(slot)

Dames en heren,

Dit onderzoek reikt een ruime waaier van gegevens aan. Daar kunnen ongetwijfeld conclusies aan worden vastgeknoopt. Maar ik zei het al: in een periode van lopende zaken past het niet om daarover uitspraken te doen.

De conclusies zijn wel belangrijk genoeg om ze in een volgende regeerperiode op tafel te leggen – niet alleen voor de eerste graad die nu onderzocht werd, maar voor ons hele onderwijs. Ik denk dan vooral aan drie punten:

- Hoe kunnen we de professionalisering van leraren verbeteren en hoe zorgen we voor een daadwerkelijk effect op de werkvloer, in de klas?
- Wat is de beste mix van kwalificaties van leraren?

- Hoe zien directies hun leiderschap? En welke ondersteuning is er daarbij precies nodig?

Dit alles is belangrijk, ook in het licht van het huidige en het verwachte tekort van leraren. Ik reken er dan ook op dat de administratie dit TALIS-onderzoek nog bijvoegt bij haar bundel adviezen voor de volgende Vlaamse Regering. Het is zeker interessant zijn om te kijken hoe landen die goed scoren in vergelijkende onderzoeken bij leerlingen zoals PISA de genoemde punten aanpakken.

Tot slot nog mijn hartelijke dank aan de onderzoekers van de Universiteit Antwerpen, Peter Van Petegem, David Gijbels en Alexia Deneire, die hier in Vlaanderen hun oor te luisteren hebben gelegd bij leraren en directies.

Ik dank u.